

POLITIKA ÉS ERKÖLCS

Aniszi Kálmán: *Kényszerű társbérlet*

■ Nem a hely- és időviszonyok befolyása alatt álló politikai magatartásától függ az ember vagy valamely társadalom etikai magatartása, hanem fordítva, az etikai értékeszmékből következő szabályok érvényesítésétől függ minden politikai magatartás. S ha Európa ez ősi keresztény igazságát mindenkoron szem előtt tartották volna, akkor az újkorban Spenglernek sem kellett volna megállapítania, hogy Európa hanyatlása akkor kezdődött, amikor a civilizáció elnyelte a kultúrát. Ezt a megállapítást ma már azzal kell kiegészítenünk, hogy a politika érvénytelenítette az etikát. Márpedig az európai ember örök érvényű eszméje szerint: az igazságnak, jóságnak és a szépségnek érvényesülnie kell az emberi társadalmak keretei között. Hogy mennyiben érvényes ez manapság, az kiderül Aniszi Kálmán frissen megjelent esszéjéből is.

Hirtelen és kapásból, Bibó István – politika és erkölcs viszonyáról – megfogalmazott axiómáját kell most idéznem: „demokrácia és közvélemény uralmának korában az elvi és erkölcsi politika az egyetlen lehetséges politika, de egyúttal a leggyümölcsözőbb realpolitika is.” Persze csak úgy, hogyha „a politikában hazudni nem lehet. Pontosabban: lehet itt-ott hazugságokat mondani, de nem lehet a hazugságra politikai konstrukciókat, politikai programokat felépíteni.” S ha éppen a hazugságok fogadtatják el kimondott és felvállalt igazságainkat?! Éppen ebben kell tisztázni a politika és etika egymáshoz való állandóan változó viszonyát.

Ugyancsak Bibó Istvántól: „demokratának lenni annyit tesz, mint nem félni [...], nem félni a más véleményűektől, a más nyelvűektől, a

más fajúaktól, a forradalomtól, az összeesküvéstől, az ellenség ismeretlen szándékától, az ellenséges propagandától.” Mindez nyilván az erkölcsi politika birtokában és műveléségyakorlása közben is! Csakhogy! Hogyan is tartozik össze a szabadság és az erkölcs? Akkor, ha kórosan szembe kerül a politikum és az etikum? Mít jelent ez az emberi magatartás elveinek és normáinak összességében? Ha a társadalomhoz, az államhoz, a hazához és a családhoz való viszonyban is kutatjuk?

Aniszi Kálmán töprengései nem hiábavalóak, mert logikus rendezettségükben is kitűnik a szakavatottság, a megfontoltság és következetesség kitartó indulata. Melyet a szerző tömény gondolatai is fűszereznek, s elvezetnek a továbbgondolási kényszerig és élvezetig. Hogy az olvasó is érezze a továbbgondolható és értelmezhető, részletező gondolatokat, melyek egyértelműen jelzik, hogy nem a századok óta érvényes erkölcsi kódexünkkel, de mindennapi politikánkkal van egyre nagyobb baj. Hiszen „Az erkölcs mindig tettekben virágzik. Mert az erkölcsnek nincs önálló léte, mint a tudományoknak vagy a művészeteknek, az erkölcsi értékek immanens módon vagy benne foglaltatnak tetteinkben, gondolatainkban, szándékainkban és érzelmeinkben, vagy megnyilvánulásaink híjával vannak, lesznek...” – ismételteti a szerző. És nemhiába! Mert meglátása szerint, erkölcsi törvényeink „nyugtalanul gyengélkednek”, egymás iránti érzékenységünk és tiszteletünk kopik, lanyhul, s ezzel nemcsak emberi mivoltunk és kapcsolataink civilizált garanciái, társadalmi keretünk-ala-

punk, de értékeiben európai kereszténységünk is veszélybe került.

Olyan kötetbe sorolt írásaira gondolok itt, mint címek szerint a *Szabadság! Te szülj nekem rendet!*; *Az érdek – mindennekfölött!*; *Szentesíti a cél az eszközt?*; *Egyéni és kollektív bűnök*; *A tiszta kéz politikája*; *Az igazat mondd, de hogyan?* stb. vagy *Az erkölcsi kódexek természete*, illetőleg a *Psalms humanus*.

De hogyan tovább, ha a politika, ami azt hiszi, hogy soha semmi rosszat nem tett, és rendületlenül bízik abban, hogy a jövőben csakis jót tehet, s az erkölcs, mely szerint, mindig rosszat tett, és kételkednie kellene abban, hogy az elkövetkezőkben bármi jót is megtehet, úgy áll egymással szemben, hogy az emberek tudatában már a történelemfáradtság jelentkezik, az a fajta neurotikus ernyedtség, mely a legjobban jelzi olykor a közhangulatot. Amikor, visszatekintve a 20. századra, az emberek úgy érzik, egész Európában, így Kelet-Közép-Európában is, már mindent kipróbáltak: vallást, szekularizmust, racionalizmust, nacionalizmust, internacionalizmust, ám a 21. században is lecsapodó az eredmény mégis mérhetetlen szenvedés lett?!

Oldásnak ilyenkor hatnak azok a kötetbe épített irodalmi szövegek (esszénovellák, karcolatok, elbeszélések), melyek közül nem egy még a dans macabre velőt rázó csupaszságát sem nélkülözi. Mégis az üdítő olvasmányosságot jelentik, a torokszorító erdélyi emlékek leírásakor is. S ahogyan a könyv címlapján látható rajz az évtizedekkel ezelőtt Erdélyből elszármazott, ma Svájcban élő kiváló festő és grafikusművész Szalai József *Szemben* című alkotása jelzi, a tartalomnak megfelelően nem véletlenül került ez a Janus-arcú kép az első borítóra. Mert „igencsak lényegbevágóan fejezi ki a kétarcúságot, a képmutatást, a látszat és a valóság eltérő voltát, vagyis éppen azt az alap gondolatot”, amely a könyvbeli írásokon végigvonul.

Erkölcs és alkotás, keresztény remény és közösségi hit, mind-mind arra utal, hogy a politika és erkölcs emberi mércével, miért, mikor és hogyan mérhető? De hogy éppen a föderatív és négy nyelvű Svájcban maradjunk: beszéljünk a svájci demokrácia lényegéről, tisztaságáról. Arról, hogy a demokrácia létrejöttéhez nem elég bizonyos intézményi feltételeket biztosítani, nem elég a gazdaság szabadságát megteremteni s a méltányos elosztás és részesülés ábrándjait meghirdetni ahhoz, hogy az emberek ne csak tudomásul vegyék, de el is sajátítsák a demokratikus magatartás szabályait. Svájcban, 700 éven át, a teljes jogú honpolgárok éppen ezt „finomították”, tételiesen a demokratikus, vagyis a közösségi döntéshoztalt. Igaz, hogy Svájc történelmi fejlődése nem az önkényuralomtól haladt a demokrácia felé – ahogyan majd mindenütt a keresztény világban. Svájc a közösségi irányítású kantonok szövetségeként jött létre, kivételes történelmi fejlődéséért, hiszen ők nem kellett legyőzzenek s elűzzenek sem császárt, sem cárt, sem királyt, mégcsak kommunista főtitkárt sem. Hanem közösségi irányítású régiók szövetségét kellett megteremteniük és működtetniük. S mintha már a görög demokratikus vagy római köztársasági hibákból tanultak volna. Azt tanulták meg, hogy a képviselői demokráciákban eddig egyetlen, a választásokon győztes érdekcsoport (eszmei vagy ideológiai párt) sem volt képes tartósan és tisztán, a megszerzett hatalommal való visszaélések nélkül (korrupció, önkény, kivételezés stb), végülis erkölcsösen élni és vezetni. Ma viszont már kimondhatjuk, hogy a svájci típusú vegyes demokrácia a képviselői és közvetlen demokrácia sajátos és sikeres, élhető keveréke, mely Svájcot Európa, de talán a világ legstabilabb, gazdaságilag legversenyképesebb és legtisztességesebb államberendezkedésévé tette. Melyben a demokrácia nemcsak a választási egy napig tart, hanem mindvé-

gig. Mert továbbá a választópolgár is beleszólhat közvetlenül, a biztosított és szervezett népszavazás által (igaz, hogy nem minden latin nyelvű kantonjában!) az ország, a társadalom állampolitikáját, szociális ügyeit érintő szabályozásba, törvényhozásba. Igaz, hogy rendszerint utólag és némi gyakorlati alkalmazás után, de a népszavazások eredménye kötelező és nem évül el.

S ha most (anizsis megfontolásból) a svájci demokratikus berendezkedés mellett és ellen fölhozható érveket szembesítenénk? Elég, ha egy mindent elsőprőt, és eldöntőt emlegetünk föl: a közösségi beleszólások lehetőségétől sohasem fosztja meg a választópolgárokat, mint ezt a választás demokráciája teszi. Éppen a közjó előmozdítása érdekében, szükséges és eredményes párbeszédet biztosítva a döntések előkészítésében, meghozatalában és véglegesítésében. Az esetleges és szükséges menetközbeni korrekciókat is lehetővé téve. Ez pedig bátorságot és erőt is biztosít az emberi élet bármikori megújításához. És éppen ez növeli a politika becsületességébe vetett emberi hitet. Mert az állandó és valódi részvétel lehetősége a konkrét és meghatározó ügyekről szóló döntésekben, éppen a szűk egyéni vagy csoportos érdekek keretét tágítja közösségivé. Hatékonyá téve a közszolgáltatások és éppen a parlament által is hozott törvények népszavazásos felülbírálatának lehetőségét, mely élénkíti a politika és a közvélemény kapcsolatát. Hiszen így a törvényeket is eleve közösen és meg egyezve, elfogadhatóan, élhetően dolgozzák ki. Tehát a népszavazás mint hatékony és biztosított politikai eszköz éppen a politika legitimitásának járulékos zálogaként teszi Svájcot a konszenzusos demokrácia mintaaorszá-gává! És nincs káosz és jogbizonytalanság, elégedetlenség és rettegés, belefáradás a politikába! Ilyen helyzetben viszont, a lakosság mindennapi biztonságában, éppen a ceteris paribus (az egy kereső-re jutó termelési érték) minden más

emberi tényezőt egyeztet és kibékít. S máris jöhet az anizsis kérdés: Lehet-e Kelet-Közép-Európában a történelmi és politikai átmenetnek valaha is ilyen célja és útja?! Különösen, ha azt sem felejtjük még el, hogy Svájc önálló államiségát, az Erdélyével egyszerre, a harmincéves felekezeti háborút lezáró, vesztfáliai békekötéskor, 1648-ban ismerték el és erősítették meg!

Politika és erkölcs vonatkozásában, most egy anglikán teológusból lett ateista filozófus, Don Cupitt följegyzése jut eszembe: „Ma már senki sem lehet teljesen keresztény. Hívhatod magad nem kereszténynek, de álmaid még mindig keresztény álmok.” Anizsi Kálmán könyvéből viszont azt is kiérem, hogy ezek a keresztény álmok már nem képesek társadalmunkat megszervezni, mert helyüket átvette a „bűntudat zsarnoksága”. S vajon milyen szociológiai, filozófiai, pszichológiai okok állhatnak a háttérben? Netán az, hogy a 20. században a meghirdetett evilági megváltáseszmeékből és elméletekből náci és kommunista táborok lettek, s a rendszerváltozás után a liberalizmus meghirdette szabadságeszmeje a fogyasztás kiüresedett ideológiájává züllett, ahelyett, hogy összetartotta volna Európa nyugati és keleti részét? S a kereszténység értékeit megtagadó európai politika vezetőinek nagy része ma már úgy gondolja, hogy földrészünk elsősorban nem az európaiaké, hanem az egész világé?!

Hova megvünk, merre tartunk? Ebben az értekeiben elbizonytalanodott, egész világot, romjaira meghívó Európában? Erre a kérdésre Anizsi Kálmán sem adhatja meg a választ. Csak jelzi, hogy a gond létezik, a gonddal foglalkozik, töpreng, medítál, s az eredményt meg is fogalmazza. És hasonló töprengésre biztat, ösztönöz mindannyiunkat. Az egykori tanári katedrán túl s a politikai fórumoktól is messze. Az időskori bölcsesség babérligetében...

Kónya-Hamar Sándor